

- Frege, G.: Funktion, Begriff, Bedeutung: fünf logische Studien/ hrsg. von G. Patzig. - Göttingen 1969. - 100 S.
- Grundzüge einer deutschen Grammatik/Autorenkollektiv unter Leitung von E.-S. Heiderich, W. Flämig, W. Motsch. - Berlin 1981. - 1028 S.
- Heger, K.: Wort, Satz und Text. - Tübingen 1976. (Festschrift der Sprach- und Literaturwissenschaft; 8)
- Herringer, E.-J.: Theorie der deutschen Syntax. - München 1973. - 315 S. (Linguistische Reihe; 1)
- Hörmann, R.: Lernen und Verstehen: Grundzüge einer psychologischen Semantik. - Frankfurt/W. 1973. - 552 S. (Suhrkamp-Taschenbuch Wissenschaft; 230)
- Kanzelsohn, S.D.: Sprachtypologie und Sprachtypen. - Berlin 1974. - 272 S. (Sprache und Gesellschaft; 5)
- Zraus, W.: Die Innenseite der Weltgeschichte: Essays. - Leipzig 1983. - 308 S.
- Lang, E.: Die logische Form eines Satzes als Gegenstand der linguistischen Semantik. - In: Richtungen der modernen Semantikforschung. - 1983. - S. 65-144
- Lorenz, W.: Zum Verhältnis von Abbild und Bedeutung/W. Lorenz, G. Motjak. - Berlin 1977.
- Marx, K.: Die deutsche Ideologie/K. Marx, F. Engels. - Berlin 1957. - 664 S.
- Neubert, A.: Die Sprache als unmittelbare Wirklichkeit des Gedankens. - In: DZfPh - 29(1981)11. - S. 1294-1301
- Pasch, J.: Die Rolle der Semantik in der Generativen Grammatik/R. Pasch, I. Zimmermann. - In: Richtungen der modernen Semantikforschung. - 1983. - S. 246-362
- Püschel, U.: Semantisch-syntaktische Relationen: Untersuchungen zur Kompatibilität lexikalischer Einheiten im Deutschen. - Tübingen 1975. - 172 S. - (Reihe Germanistische Linguistik; 2)
- Richtungen der modernen Semantikforschung/hrsg. von W. Motsch und D. Viehweger. - Berlin 1983. - 425 S.
- Sausseure, P.: Die Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft. - Berlin/West/ 1967. - 294 S.
- Schmidt, P.: Logik der Syntax. - Berlin 1952.
- Solevok, W. (1976a): Sozialistische Sprachkultur in der DDR - Begriff und Aufgaben. - In: WZMAUG: GSR. - 25(1976)4. - S. 133-134.
- (1976b): Theoretische und methodologische Grundlagen einer kommunikativen Grammatik. - In: WZMAUG: GSR. - 25(1976)4. - S. 211-217
- : Zum Stand der Arbeit an einer kommunikativen Grammatik. - In: Geol'swawaler Germanistische Forschungen. - (1977)1. - S. 7-25
- : Funktional-semantische Sprachbetrachtung versus kommunikative Grammatik? - In: reifswawaler Germanistische Forschungen. - (1984)5. - S. 4-9
- Teislere, I.: Grundzüge einer strukturellen Syntax. - Stuttgart 1980. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache/hrsg. von R. Klappenbach, W. Steinitz. - Berlin 1986-1977. - Bg. 1-57. - 4579 S.

LUBELSKIE MATERIAŁY NEOFILOLOGICZNE • 1984

Michał Cieśla

Problemy językowe w wielonarodowościowej romanizacji katsburskiej

Heterogeniczny skład narodowościowy romanizacji madziarskiej na przełomie XIX i XX stulecia ilustruje następująca statystyka. Austro-Węgry liczyły wówczas ogółem 45 milionów ludności, z tego 21 milionów Szwajcarów, 11 milionów Niemców, 9 milionów Węgrów, 4 miliony różnych mniejszości: Polaków, Litwinów, Łąw i Litwinów. Dane te zacczerpnięte z oficjalnej, urzędowej statystyki austriackiej.¹⁾ Dla porozumienia się między tymi narodami i ich kontraktów z władzami centralnymi potrzebny był przynajmniej jeden język komunikacji międzynarodowej. Takie języki między innymi rolę pośredniczącą w trzech ostatnich wiekach istnienia monarchii Habsburgów przejął niemiecki i francuski. Cała historia kultury - jak stwierdza angielski historyk W.W. Urban w książce "Language and Reality" - da się sprowadzić do historii języka.

Austria pod koniec XVII i w ciągu XVIII i XIX stulecia rozszerzała - jak wiadomo - swe posiadłości terytorialne między innymi działaniami wojennymi, wężej dzięki traktatom, umowom międzynarodowym i związkom dynastycznym (Allii bella remant et tu felix Austria nubes). Nad oparowaniem tych rozległych terenów czuwała jej armia i nastąpił urzędniczy cesarscy. Jomarczowie, a zwłaszcza Józef II, dążyli do stworzenia jednolitego państwa i wykończenia ostatecznego cesarstwa obywatela - tzw. homu austriacus. Jako język urzędowy został II wprowadzany język niemiecki i dlatego zaczęły germanizować ludność krajów podbitych poprzez stosowanie tego języka w urzędach administracyjnych, sądach, w wojsku itp. Obok niemieckiego jako język urzędowy używana była także łacina.

Jako kontrakcja i obrona przeciwko germanizacji twarziło się w narodach podobitych poczucie narodowe, odczucie narodowe, a ich narodziłom stawiały się języki narodowe, które zaczęto przelegnować, kiedy-

fikować i rozwijać literatury narodowe. Dwie obce siły budziły poczucie narodów pobitych: 1) germanizacja we wszystkich krajach cesarstwa, nie wyjąwszy królestwa węgierskiego, i 2) madszaryzacja narodów nie-węgierskich, żyjących w królestwie węgier. Ta obrona i to odrodzenie przebiegało w różnym stopniu, z różnym nasileniem i w różnych okresach.

Galicja i Bukowina. Już po pierwszym rozbiore Polski za panowania Karola Teresji zaczęła się inwazja niemieczyny na te ziemie. Za panowania Józefa II wzrosła się germanizacja. W szkołach uczono obok zacinny języka niemieckiego. Utworzony w roku 1817 uniwersytet we Lwowie był uczelnią niemiecko-łacińską, bo w tych językach odbywały się wykłady. Wybuch rewolucji roku 1848 w Wiedniu i we Lwowie zdawał się wytwarzać atmosferę liberalizacji w krajach cesarstwa, stwarzającej możliwość odrodzenia narodowego również na ziemiach polskich. System rządów Metta (1849-59) spowodował jednak nawrót i wzmocnienie przewagi elementu niemieckiego.ównież po przyłączeniu Tyrola do monarchii w roku 1846 wprowadzono do tamtejszego uniwersytetu i do wszystkich szkół galicyjskich język niemiecki jako wykładowy. W wielonarodowościowej Bukowinie utworzono w Czerniowcach w roku 1875 uniwersytet z językiem wykładowym niemieckim.

W Galicji dopiero rok 1867 stał się punktem zwrotnym w polityce językowej, nastąpiło spolszczenie szkół wszelkiego typu, utworzono Polską Akademię Umiejętności, obydwa uniwersytety wprowadziły język polski jako wykładowy. Jednak mimo tego dąży się zawładnąć niemieckimi serwilizmami dewocyjnymi okłamów społeczeństwa polskiego i ukrajańskiego w stosunku do zabiorcy, przejawiającego się w postępowaniu się językiem niemieckim także w życiu towarzyskim i w uczęszczaniu na różnego rodzaju imprezy rozrywkowe, organizowane przez Austriaków.

Czechy, Morawy i Śląsk. Po klęsce Czechów pod Białą Górą (1620) nastąpiło ewangeliczne niemiecenie arystokracji i szlachty czeskiej, jedynie tylko chłopstwo opierało się germanizacji. Pod koniec XVIII wieku drobna burżuazja czecha zaczęła występować przeciw miejscowej od dawna osiadłej ludności niemieckiej lub niemieckojęzycznej. W chwili rozwoju przemysłu nastąpił duży napływ chłopstwa czeskiego do miast. Przemiany te umożliwiły odrodzenie się narodu czeskiego. Rodziła się literatura czecha i nauka. Już w roku 1791 powstała w Pradze katedra języka czeskiego. Zmastało u Czechów przywiązanie

nie do własnego języka i własnej kultury. Zaczęła się działalność uczonych tej miary co: Dobrowski, Palacký, Galerik, Jungmann, Hanke i innych. Nawet Niemcy zaczęli interesować się kulturą czecha, dowodem tego może być czasopismo "Est und West", które wychodziło w Pradze w latach 1837-1848. 2)

W szkolinictwie XVIII i pierwszej połowy XIX wieku panowała francja i język niemiecki. Za czasów najbardziej politycznej władzy Mettego powstawało szkolinictwo narodowe czecha, a w roku 1867 utworzono uniwersytet czecha w Pradze. Na przedzie XIX i XX stulecia język czecha był na równi z niemieckim językiem urzędowym. Premier austriacki, Polak K. Radeni, zmuszał Mettego do postąpienia się w urzędach językiem czecha. Spowodowało to ewangeliczny protest ze strony nacjonalistów niemieckich, t. zw. "Wentochbühner", ich kontrakcję oraz wrogość do narodu czecha. adonaliści niemiecy skrupali się około swego przywódcy Georga Schönböckera i kontynuowali nakazy jako urzędowy język czecha. Szwarczako to wzmagające się wrogość między oboma narodowościami i niechęć czecha do austriacji. Położna polityka językowa prowadzona była na porażkach i czecha Śląsku.

Słowenia i Dalmacja. Alpejska Słowenia już od IX stulecia należała do domów panujących w Austrii i poddana była silnym wpływom germanizacyjnym, zwłaszcza jej szlachta i mieszczaństwo. Jedynie tylko chłopi trwali wiernie przy języku słoweńskim i dwujęzycznością narodowych. Odrodzenie narodowe i kodyfikacja języka słoweńskiego nastąpiły to utworzeniu przez Napoleona i antykatolickiego królestwa Ilirii (1809-13) i pod wpływem działalności ruciu odrodziciowego u sąsiadach Słowian.

Dalmacja, należąca od r. 1797 do cesarstwa austriackiego i zamieszkała przez Chorwatów, rozwijała w XVI i XVII wieku własną kulturę narodową i literaturę, zwłaszcza w Dubrowniku. Czyniła jej strony Dalmacja, podległa silnym wpływom weneccji i za panowania Austrii ulegała italenizacji. Język włoski jako urzędowy panował w miastach, których nazwy były włoskie (Furuse, Spalato, Sebenico itp.), i w urzędach.

Poludniowy Tyrol i Istria. Zamieszkały przez rnoczną część Włochów Poludniowy Tyrol i nad Adriatykiem Istria Istria zachowały swą italijskość. Austriacy nie usiłowali germanizować Włochów, odczuwali bowiem duży respekt wobec ich wielowiekowej kultury narodowej. Ludność włoska miała poza tym silne zaplecze narodowe

w zjednoczonym królestwie Italii.

Węgry i krajny korony św. Stefana. Po wypędzeniu Turków poza Dunaj i Sawę i na podstawie zawartego w Karlowcu 1699 roku pokoju Habsburgowie opanowali całe Węgry z Siedmiogrodem, Banatem, Wojwodiną i Chorwacją. Na północy należała do korony węgierskiej Słowacja i część zakarpacka. Opuszczone przez Turków południowe tereny państwa były mocno wyludnione. Maria Teresa zaczęła je zaludniać kolonistami, przybyłymi z różnych stron Niemiec. Językami urzędowymi były łacina i niemiecki. Doktrynalny cesarz Józef II nakazał wszystkim wojskowym i urzędnikom uczyć się języka niemieckiego.

Ten fakt pobudził Węgrów do kontrakcji i pielęgnowania swego języka ojczystego. W roku 1792 język węgierski został wprowadzony do szkół, a w roku 1805 zezwolono na jego używanie w debatach sejmu krajowego obok oszajkonej łaciny (Husarenlatin).

Wiosną roku 1849 rozbudziła Węgrów do tym gorliwszego pielęgnowania swego języka jako przeciwwagi polityce germanizacyjnej ministra Aleksandra Bacha. Natychmiast zmiana na lepsze nastąpiła po roku 1857, kiedy Węgry uzyskały autonomię. W pozuceniu swojej siły i przewagi z kolei Węgry zaczęli madziaryzować ludność nie-węgierską w swym królestwie, zwłaszcza Słowaków, Rumunów i Rusinów.

Nawet niemiecy, Chorwaci i Serbowie, zamieszkałi na okupowanych przez Węgrów ziemiach zmuszeni byli do uczenia się i używania języka węgierskiego w oficjalnych kontaktach urzędowych. Węgierska młodość panowała nad większością nie-węgierską. W szkołach wszelkich tyłów panował węgierski jako język wykładowy. Była to bariera konieczna do przebycia dla przedstawicieli wszystkich narodowości kraju, którzy się chcieli kształcić i zdobywać średnie i wyższe wykształcenie. Rząd budapeszteński uznawał tylko jeden naród - naród węgierski, inne były nazywane narodowościami. Jedynie tylko w wojsku, u konwędów, utrzymał się jako język komandy język niemiecki. Tak pozostało do upadku monarchii, do roku 1918.

Reformatorzy na madziaryzację wystawieni byli Słowacy, którzy jako szabsi i zaciofani gospodarstwo byli dyskryminowani przez Węgry. W okresie władzy Ludów (1848-49) rząd rewolucyjny węgierski przeciwny był postulatom słowackim, żądającym wprowadzenia ich języka ojczystego do szkółnictwa i administracji. Skutek tego był taki, że Słowacy zaczęli się skupiać około niemieców i popierać Habsburgów. Węgry zerwali w roku 1875 wszystkie szkoły słowackie i zlikwidowali organizację narodową Partię Słowacką.

Po wznowieniu południowej części kraju spod okupacji tureckiej

zamieszkałi tam Serbowie i Chorwaci nie mieli jeszcze nieodwołanego i sfinksozowanego języka literackiego, o który walczyć by było walczyć. Serbowie błądzący wyznania prawosławnego i wierzący w tym samym kultury bizantyjskiej a także pozytywisteli, wywali w szkolnictwie języka sztucznego, błądzącego głównie w słownictwie (nieodwołalnie cerkiewnosłowiańskich, serbskich i chorwackich) i nieodwołalnie słowosłowiańskich, zaś Chorwaci, należący do kultury zachodniej, błądzący w dialekcie dalmatyńskim. Dopiero dzięki wprowadzeniu w 1830 r. łaciny węgierskiej i węgierskiego Słowacka Pawła V. Józefowa w swym orzeczeniu zwrócił uwagę na uczonego Jerka Wita Węgierskiego (Węgierski, dialektologiczny w Wiedniu, język serbski został sformułowany w chorwackim o język ludowy i wprowadzony do szkolnictwa w drugiej połowie XIX stulecia. W porównaniu z Chorwacją był wprowadzonym językiem chorwackiego Józefowa. W ten sposób nastąpiło stworzenie literackiego języka serbochorwackiego.

Odrodzenie Chorwacków zaczęło się pod koniec XVIII stulecia i skierowane było przeciwko funduszom węgierskim i w szlaku madziaryzacji stosowanej głównie wobec mieszczanstwa chorwackiego. W roku 1848 językiem serbski była łacina i niemiecki, później węgierski. Chorwaci dla przeciwwagi madziaryzacji chcieli się odwołać do niemieckiego niemieckiego. Wskutek tego mieszczanstwo i kasztany węgierskie chorwackie coraz silniej nękały germanizacji. Wiele powieści i pismarzy chorwackich pisało również po niemiecku (np. Petar Preradović, Josif Jelacić), w Zagrzebju wydawano gazety i czasopisma niemieckie i powstał teatr niemiecki. 3)

Kiedy w roku 1863 doszło do ugody chorwacko-węgierskiej i serbski otrzymał szeroko zakrojoną autonomię w pewnych dziedzinach, powstano się szkolnictwo narodowe, mimo pewnych ustępstw przed węgierskiego madziaryzacji ludności słowiańskiej powstawało się odrębne narodowe, dzięki wysiłkom Józefa Strossmayera powstała w roku 1867 Akademia nauk i sztuk oraz uniwersytet w Zagrzebju z językiem węgierskim i serbskim.

Bosnia i Herzegovina. Zajęta przez Austro-Węgry na zasadzie postanowień kongresu wiedeńskiego z roku 1878, a 1908 zaanektowana i wcielona przez nie zarządzana Bosnia i Herzegovina zamieszkiwana była przez Serbów (44,4 %) i Chorwacków (23 %) oraz przez narodowościowo nieodwołanych muzułmanów nazywających się Turkami (0,020 30 %). Ludność muzułmańska była pod względem językowym jednolita, używała języka serbochorwackiego z dużą naleciałością turecyzmów.

Lektura uzupełniająca

M. Cieśla - Dzieje nauki języków obcych w zarysie. PWN Warszawa 1974
 H. Wereszycki - Historia Austrii, Ossolineum 1972.

AUSTRO-WĘGRI, 1866-1918

A = Cesarstwo Austriackie
 W = Królestwo Węgierskie
 D = Dalmacja
 BH = Bośnia i Hercegowina

LUBELSKIE MATERIAŁY NEOFILOLOGICZNE • 1984

Henryk Kardela

On WH-islands in Polish

Ever since the appearance of Ross /1967/ wh-island constructions have been of considerable theoretical interest to the linguistic inquiry pursued in the context of generative-transformational grammar. Particularly seminal in this regard has been Chomsky's /1973, 1977/ analysis of these structures in terms of the subadjacency principle. In /1/ we give a definition of the wh-island constraint - a condition which bars extraction from wh-island constructions /cf. Ross 1967/.

/1/ WH-island Constraint

No constituent can be moved out of any clause containing a wh-phrase in COMP.

Given /1/, the ungrammaticality of the sentences presented below can be accounted for in a straightforward manner /t's are traces left by movement of wh-words into COMP; the /b/ sentences are the stipulated D-structures/:

- /2/ *a. \bar{S} [COMP (who) \bar{S} [did you ask \bar{S} [COMP whether \bar{S} [Mary saw \bar{t}]]]]]
- b. \bar{S} [COMP e \bar{S} [you asked \bar{S} [COMP whether \bar{S} [Mary saw who]]]]]
- /3/ *a. \bar{S} [COMP (what₂) did you wonder \bar{S} [COMP who₁ \bar{S} [t₁ bought t₂]]]]]
- b. \bar{S} [COMP e \bar{S} [you wonder \bar{S} [COMP e \bar{S} [who bought what]]]]]
- /4/ *a. \bar{S} [COMP (what₂) \bar{S} [did you meet NP[the girl \bar{S} [COMP who₁ \bar{S} [t₁ bought t₂]]]]]]]
- b. \bar{S} [COMP e \bar{S} [you met NP[the girl \bar{S} [COMP e \bar{S} [who bought what]]]]]